

Николај Александрович
Нотович

Тибетско јеванђеље

(Непознати живот
Исуса Христа)

Превела
НАДА УЗЕЛАЦ

— БУКЕФАЛ Е. О. Н. —

Београд—Краљево | 2026

Господо,

Драго ми је што чујем да сте одлучили да објавите енглески превод моје књиге *Непознати животи Исуса Христа*, први пут објављене на француском језику почетком прошле године. Овај превод није верна слика француског издања. Неизбежне потешкоће у вези с објављивањем довеле су до тога да је моја књига први пут штампана у великој журби, што јој је прилично наштетило. Имао сам свега пет дана да скицирам предговор, увод и закључак, и једва неколико сати за исправку штампарских шифова. То је и био узрок извесног недостатка аргумената у прилог неким од мојих тврдњи, као и појаве смисаоних празнина у приповедању и мноштва штампарских грешака, око чега су моји противници подигли велику грају. Они нису приметили да су својом претераном ревностју да суде „на

основу првог утиска“ и указују на површне недостатке, у ствари само показали сопствену немоћ, обрушивши се на стабло дрвета које сам ја однеговао и које је одолело најжешћим налетима ветра, који је покушавао да га обори. У ствари, они су ми учинили услугу на којој сам им искрено захвалан, јер су допринели поновном разматрању ове теме, што се и мени самом чинило неопходним. Увек ми је драго да искористим било какве податке и нисам толико искусан у оријенталистици да не бих био уверен у неопходност већег знања.

Тако ће енглески читаоци први извући корист из те основане критике коју сам прихватио и исправки које сам унео. Дакле, енглеском читаоцу нудим књигу очишћену од грешака и ослобођену било каквих нетачности у детаљима, којима би могла да се умањи стварна вредност овог документа. Ипак, надам се да ће после читања дела постати јасно да сам га састављао крајње искрено и честито.

Потпуно сам свестан тога да је вешто организована критика већ унапред припремила публику против књиге. Па чак и уз великодушну одбрану знаних и незнаних пријатеља, *Нейознајти животи Исуса Христџа* био је изложен тако подмуклим нападима фанатика

који су, по свему судећи, уобрази́ли то да ја жудим за теолошким расправама (док је мој једини циљ био да поставим још једну циглу у здање савремене науке), да је све то створило атмосферу неповерења око првог издања књиге у Енглеској.

Све је било уређено тако да се аутентичност мојих докумената сматра сумњивом. Међутим, напади су били усмерени углавном против аутора, доводећи у питање његову честитост, у неоснованој нади да такве увреде могу да пољуљају његов мир и натерају га да испољи осећања која би сваког окренула против саме књиге.

Могао бих да се с презрењем односим према увредљивим оптужбама: увреде нису докази, чак и ако су изречене на онај наглашено суздржан начин, својствен господину Максy Милеру у његовом покушају да ме порази. Ипак, размотрићу оне примедбе које се тичу мог путовања на Тибет, у Лех, Ладак и будистички манастир Химис. За почетак, укратко ћу навести приговоре изнете у вези с начинима на које се потврђује аутентичност мојих докумената. Ево шта је изазвало сумње: због чега је лама из Химиса одбио да потврдно одговори на питања која су му постављена поводом рукописа? Због тога што су људи с Истока навикли да

Европљане сматрају разбојницима који улазе у њихову средину како би пљачкали у име цивилизације.

То што сам ја у овој ствари успео и што су ми ове приповести саопштене, повезано је с мојом применом источне дипломатије, коју сам изучио током путовања. Знао сам како да издалека приступим питању које ме занима, док данас свако настоји да иде непосредно.

Лама је себи рекао: „Ако се распитују за ове рукописе, то је само због тога да би их украли“, и он је, природно, наставио да ћути и одбио да пружи објашњења. Ова сумњичавост лако је разумљива ако се проникне у поступке оних Европљана који су источне народе, у додиру с њима, само угњетавали и отворено пљачкали уз помоћ цивилизације.

Извесна дама писала је у Европу да мене тамо [на Тибету] „нико никад није видео“ и да нико никад није чуо за моје име. Затим је група чувара храма изјавила да моја нога није ни крочила на Тибет – другим речима, да сам ја варалица.

Моравски мисионар, честити господин Шо, поновио је ову невелику досетку, коју морам да назовем детињаријом; а затим су трагаоци за Истином прикључили његово сведочанство осталима и обновили

увредљиве оптужбе. Тачно је и то да их је убрзо после тога господин Шо званично повукао.

Није ми било лако да се браним од ове тачке оптужбе, али не смем да дозволим да лаж остане некажњена и заузме повољне позиције. Ако ме поменута дама и њени пријатељи нису срели, за сведока могу да позovem поручника Јангхазбанда, кога сам срео у Матајану 28. октобра 1887. године, и који је први пропутовао Кину, као и многе друге области.

И даље чувам фотографију симпатичног гувернера Ладака, Сураџбала, с посветом коју је исписао сопственом руком, а коју објављујем у овој књизи.

Током моје болести у Ладаку чак ме је посетио и лекар, Европљанин, који је био у служби енглеске владе, доктор Карл Маркс, чије сте писмо од 4. новембра 1887. године већ видели. Због чега не пишете непосредно њему како бисте се уверили у то јесам ли заиста био на Тибету или нисам, ако неко већ тако жарко жели да докаже супротно? Истина, биће потребно неко време да се пошаље писмо и добије одговор с Тибета, међутим, писма тамо одлазе и одговори одатле стижу.

Такође је предочено да оригинал *Нејознајој живоїа Исуса Христа* никад није постојао у манастиру

Химис и да је све то само плод моје маште. То је заиста част коју не заслужујем, јер моја машта није тако бујна.

Чак и да сам способан да измислим причу таквих размера, требало би да, руководећи се здравим разумом, увеличам вредност тог открића приписујући свој налаз некаквом тајанственом или натприродном уплитању, и требало би да избегавам тачно навођење места, времена и околности тог открића. У сваком случају, тешко да бих своју улогу у томе свео на једноставно репродуковање старог рукописа.

Сматрали су ме такође предметом исмевања препредених лама, као што се догодило с Вилфором и Жаколиом, говорили су да сам, не заштитивши се од извесних индијских варалица, које зарађују на лаковерности Европљана, прихватио „здроаво за готово“ оно што је била спретна подвала.

Управо је господин Макс Милер нарочито инсистирао на овој оптужби. И будући да Макс Милер ужива углед у научном свету, сматрам својом обавезом – према самом себи и према публици – да посветим више пажње побијању његових аргумената него аргумената свих мојих преосталих критичара.

Главни аргумент господина Милера, по свему судећи, јесте тврдња да прича о *Нейознајном живоју Исуса*

Христѿа, у облику у којем сам је изложио у овој књизи, није пронађена ни у једном каталогу „Танђур“ и „Канђур“.

Дозволићу себи да овде приметим: да се она тамо налазила, моје откриће не би било ни чудно ни драгоцено, јер су ти каталози одавно доступни истраживањима европских научника, и први оријенталиста, да је то желео, могао је једноставно да учини исто што и ја – да оде на Тибет, набави водича и да из пергамената извуче фрагменте означене у каталозима.

Према тврдњи Макса Милера, његовој сопственој, каталози обухватају списак од приближно две хиљаде свезака. То су уистину веома непотпуни каталози; само манастир у Ласи чува више од сто хиљада рукописних свезака, и искрено саосећам са својим противником ако он верује да ће му те мрвице пружити кључ за цео дуги период постојања источне науке.

Заиста је истина да приче чији је превод предочен у овој књизи не могу да се пронађу ни у једном каталогу, био то „Танђур“, био то „Канђур“. Оне нису имале наслов и биле су расуте у више књига, стога не могу да се пронађу у каталозима кинеских и тибетанских радова. Оне постоје као подсетници на изузетне догађаје који су се одиграли у првом веку хришћанске ере, а

Живот Светог Исе, најбољег од синова
човечијих

Поглавље I

1. Земља дрхташе и небеса јецаше због великог злодела почињеног у земљи Израилјевој.

2. Јер тамо подвргоше мукама, а затим предаше смрти великог праведника Ису, у коме је обитавала душа васељене,

3. Која се оваплотила у обичном смртнику како би чинила добро људима и искоренила њихове лоше мисли,

4. Вратила човека, оскрнављеног грехом, животу у миру, љубави и срећи, и подсетила га

на јединог и недељивог Створитеља, чија је милост бесконачна и безгранична.

5. Чујте шта су о томе испричали трговци који су путовали у земљу Израиљеву.

Поглавље II

1. Народ Израиљев, који је живео на плодној земљи што је давала по две жетве годишње и поседовао велика стада, изазва гресима својим гнев Божији.

2. Бог му досуди страшну казну, одузевши му земљу, стоку и сав иметак; Израиљ паде у ропство моћних и богатих фараона, који су тад владали Египтом.

3. Они су с Израиљцима поступали горе него са животињама, натоваривши им тежак рад и окове, прекривајући им тела ожиљцима и ранама, ускраћујући им храну и забрањујући им да живе под кровом,

4. Како би их држали у сталном страху и лишили их сваког људског обличја.

5. У својој великој невољи, народ Израиљев сетио се свог небеског Заштитника и, обративши му се, завапио за милост и опроштај.

6. У то време у Египту је владао славни фараон, познат по бројним победама, накупљеном богатству и пространим палатама које су му робови изградили сопственим рукама.

7. Тај фараон имао је два сина, од којих се млађи звао Моса. Израиљски учењаци подучавали су га разним наукама.

8. Мосу су у Египту волели због његове добротe и саосећања које је показивао према свима који пате.

9. Видевши да Израиљци нису, чак и поред неподношљиве патње, хтели да се одрекну свог Бога како би се клањали боговима египатског народа које је направила људска рука,

10. Моса поверова у њиховог невидљивог Бога, који није дозвољавао да се сломи њихова слаба снага.

11. Израилски учитељи обрадоваше се Мосиној ревности и замолише га да код фараона, свог оца, посредује за милост према њиховим једноверцима.

12. Тад принц Моса оде оцу, молећи га да олакша судбину тих несрећника. Али фараон се разгневи на њега и само још повећа тежину патњи својих робова.

13. Убрзо после тога, велика несрећа задеси Египат. Куга однесе сваког десетог – мало и старо, слабо и јако; фараон поверова да је разгневио своје богове.

14. Али принц Моса рече оцу да се то Бог његових робова заузео за напаћене и казнио Египћане.

15. Фараон нареди свом сину да узме све робове јеврејског племена, изведе их из града и на

великој удаљености од престонице оснује други град, у којем би Моса живео с њима.

16. Моса објави јеврејским робовима да им даје слободу у име њиховог Бога, Бога Израиљевог, и оде с њима из града и из земље египатске.

17. Поведе их у земљу коју изгубише због многих грехова својих, даде им законе и поче да их убеђује да се непрестано моле невидљивом Створитељу чија је благодат безгранична.

18. После смрти принца Мосе, Израиљци се строго придржаваше његових закона и за то их Бог награди за све невоље које их снађоше у Египту.

19. Њихово царство постаде најмоћније на целој земљи, њихови краљеви беху чувени по свом богатству, и дуг мир завлада у народу Израиљевом.

Поглавље III

1. Слава о богатству Израиља рашири се по целој земљи, и суседни народи почеше да му завиде.

2. Али сам Свевишњи поведе победоносне војске Јевреја, и незнабошци се не усудише да их нападају.

3. На несрећу, човек није увек веран себи, и оданост Израиљаца свом Богу није дуго потрајала.

4. Мало-помало почеше да заборављају све милости којима их је обасипао, ретко призиваше Његово име и почеше да траже помоћ од мага и чаробњака.

5. Краљеви и вође замењиваше својим законима оне које им је дао Моса. Божији храм и богослужења беху напуштени. Народ се препусти уживањима и изгуби своју првобитну чистоту.

6. Прође неколико векова од изласка из Египта, кад Бог одлучи да их поново казни.

7. Туђинци почеше да упадају у земљу Израиљеву, пустошећи поља, рушећи села и одводећи становнике у ропство.

8. И једног дана дођоше незнабошци из земље Ромеја, преко мора. Покорише Јевреје и поставише војсковође који су њима владали по наредби цара.

9. Рушећи храмове, присиљаваше становнике да се више не клањају Богу невидљивом, него да приносе жртве паганским божанствима.

10. Од племенитих су правили ратнике, жене су одводили од њихових мужева, а прост народ, претворен у робље, у хиљадама су слали преко мора.

11. А децу, њих су предавали мачу. И ускоро су се по целој земљи Израиљевој чули само лек и кукњава.

12. У тој великој несрећи народ се присети свог Бога. Завапише за Његову милост, молећи за опроштај, и Отац наш по Својој неисцрпној благости услиши им молбу.

Поглавље IV

1. И дође време кад премилосрдни Судија одлучи да се оваплоти у људском бићу.

2. Вечни дух, који пребива у царству потпуног мира и највишег блаженства, пробуди се и на неодређено време одвоји од Вечног Бића,

3. Да би, узевши људски лик, указао на средства и начине сједињења с Божанским и достигања вечног блаженства,

4. Да би Својим примером показао како може да се достигне морална чистота, одвајајући душу од њене грубе љуштуре – да се досегне онај ниво савршенства потребан за узлазак у непролазно царство небеско.

Епитаф једном пробисвету

Околности објављивања

Пред читаоцем се налази текст који не само да је пре више од једног века узбуркао духове светске теологије, него је један од најзанимљивијих књижевних и духовних подвига модерног доба. „Тибетско јеванђеље. Непознати живот Исуса Христа“, које је Николај Нотович изнео пред светску јавност 1894. године, дуго је био разапињан између оптужби за вешту превару и усхићења због проналаска „изгубљене карике“ хришћанства. Ипак, из данашње перспективе, овај рукопис открива нешто много дубље од пуког путописног сензационализма.

Прича Николаја Нотовича и текст познат као „Тибетско јеванђеље“ изазивају пажњу већ више од једног века. Разлози за његово објављивање, и у време првог издања (1894), и данас, могу да се посматрају из више

визура. Главни разлог за фасцинацију овим текстом јесте чињеница да канонска јеванђеља у *Новом завету* не говоре ништа о Исусовом животу између његове 12. и 30. године. Нотовичев текст нуди драматично објашњење: Исус (у тексту Иса) путује у Индију, Тибет и Персију, где изучава веде и будизам пре него што се враћа у Палестину. За многе читаоце, ово је био логичан начин да се објасни извор његове мудрости и духовне снаге.

Крајем 19. века, у Европи је владало прилично интересовање за источњачке религије. Објављивање текста који је Нотович донео требало је да повеже Исток и Запад: замисао о томе да је хришћанство непосредно повезано с будизмом и хиндуизмом чинила је хришћанство прихватљивијим за људе који су били у потрази за „универзалном истином“. Тако се у тексту наглашавају милосрђе, једнакост и унутрашњи храм срца, што су вредности присутне у обе поменуте традиције. Многи који су се заузимали за овај текст настојали су да некако поткопају институционални ауторитет цркве, представљањем Исуса као „лутајућег мудраца“, уместо као васкрслог Бога, тако да се текст савршено уклапао у дух тадашњег рационализма и либералног протестантизма. Нотович је још тврдио да је црква ове списе, можда, премда их је вероватно поседовала или макар познавала, намерно скривала, како би задржала монопол на тумачење Исусовог живота. Исто тако,

код објављивања оваквих текстова често се примећивала жеља за сензационализмом. Тврдња да „постоји тајни спис у забаченом манастиру (Химис у Ладаку)“ идеалан је материјал за путописе из далеких предела, јер публика воли приче о забрањеном знању и скривеним манастирима. Теософско друштво Хелене Блаватске и сличне групе с одушевљењем су прихватиле Нотовичеве тврдње, јер су се ове уклапале у њихове визије „Великог белог братства“ с Хималаја. У време објављивања текста, западни свет гледао је на Тибет и Индију као на места где су се и даље чувале древне тајне људског рода које је материјалистички Запад изгубио. Објављивање текста служило је и томе да се подиђе тој романтизованој слици Истока.

У таквим приликама на западу Европе, ипак је већина историчара и теолога (укључујући и тадашњег познатог оријенталисту Макса Милера) одлучно оспорила аутентичност Нотовичевог открића, сматрајући га вештом књижевном преваром, то јест фалсификатом. Свеједно, текст је остао популаран јер нуди алтернативну, духовну и мистичну визију једне од најзначајнијих личности у историји света.

Аутентичност текста

Питање аутентичности Нотовичевог текста једна је од значајних полемика у историји изучавања религије.

Званична наука, већина историчара и теолога сматра да је текст књижевна мистификација или подметачина, премда има и оних који се изјашњавају за његову основаност.

Један од најјачих аргумената против текста јесте то што Нотович никад није показао оригинални рукопис. Он је тврдио је да су му текст прочитали и превели с тибетанског у манастиру Химис, али каснији истраживачи (попут оријенталисте Макса Милера и Арчибалда Дагласа) посетили су исти манастир, и тамошњи лама рекао им је да никакав руски путник са сломљеном ногом није боравио код њих и да такав спис у њиховој библиотеци не постоји.

Критика истиче да „Тибетско јеванђеље“ има привук нечег исувише „модерног“ и да су у тексту присутне идеје, веома популарне у Европи током 19. века, као што је изразита критика друштвене неправде и специфичан поглед на улогу жене, а изостаје аутентична атмосфера древног Истока.

Критика даље приказује Нотовича као човека склоног пустоловинама и сензационализму. Многи сматрају да је целу причу измислио како би стекао славу и новац, користећи тадашњу опчињеност Запада Тибетом.

Међутим, треба испитати и аргументе у прилогу тексту. Индијски философ Свами Абедананда, године 1922, отишао је у манастир Химис како би проверио

Нотовичеве наводе. Он је забележио да му је локални лама заиста показао рукопис који је био врло сличан оном што је Нотович објавио. Он је веровао да је прича истинита. Могуће је да Милер и Даглас нису оставили довољно убедљив утисак на ламе, насупрот Абедананди.

Познати руски сликар и мистик, Николај Рерих, током своје централноазијске експедиције средином двадесетих година прошлог века, забележио је да је чуо многе народне легенде о „Иси“ (Исусу) које се подударају с Нотовичевим записом, што указује на то да је постојало макар усмено предање.

На крају, године 1979, совјетска експедиција на Тибет, под вођством Л. В. Шапошњикове, потврдила је постојање рукописа повезаног с Нотовичевим „Тибетским јеванђељем“, који је носио назив „Живот светог Исе, најбољег од синова човечијих“, који ипак није опстао до наших дана, али је очигледно био унет у каталог.

Заговорници аутентичности текста уверени су у то да манастири на Истоку намерно скривају такве списе од западних истраживача, како би их заштитили од скрнављења или из предострожности пред хришћанским мисионарима.

Из визуре историје и филологије, нема чврстих доказа да је „Тибетско јеванђеље“ стари документ. У академским круговима оно се посматра као псеудоепи-

граф. Ипак, чак и да се ради „подметачини“, овај текст изузетно је важан као културни феномен. Он показује дубоку људску потребу за премошћавањем јаза између источне и западне духовности и проналажењем „заједничких корена“ великих религија света. За многе читаоце, духовна порука текста (љубав, чистота срца, отпор тиранији) важнија је од његове историјске тачности.

Фантазија о Николају Нотовичу

Веома интригантна и специфична теза, која би могла да укаже на потпуно нов поглед на Нотовичев рад, премда Николај Нотович првенствено описује своја путовања по Индији, Ладаку и Блиском истоку, обухвата собом неколико разлога због којих би могло да се наслути да је он имао додира са Србијом или српском духовном баштином.

Ако се пажљивије размотри текст, примећује се да је Иса приказан као заштитник потлачених и неко ко се одупире „страним завојевачима“ и „незнабошцима“. С тим у вези, начин на који Нотович описује страдање народа и верност „вери прадедовској“ неодољиво подсећа на српску епску поезију и косовски циклус. Снажан мотив очувања вере под туђинском влашћу (османском или, у тексту, римском) централна је тачка

и српског и „тибетског“ наратива. Словенски сензибилитет у тексту толико је јак да често изгледа као да је изворни текст написан на неком од словенских језика, а не да је преведен с палија или тибетанског. Постоји мање позната хипотеза коју заступају поједини истраживачи алтернативне историје да Нотович није пронашао спис ни на каквом Тибету, него да је дошао у додир са старим богумилским или апокрифним текстовима с Балкана. Није непознато да је богумилство у средњовековној Србији и Босни било веома јако. Учења богумила често су наглашавала „унутрашњу цркву“ и одбацивала материјалне храмове и црквену јерархију, што је истоветно Исиним речима у Поглављу IX (стих 11): „... Бог не мисли на храмове подигнуте људском руком, него да човеково срце сматра истинским храмом Божијим.“

Шта год да је био, песник, пустолов, путник или философ, извесно је да је био шпијун у служби Руске Империје, а у време за које тврди да је боравио на Балкану, могао је да буде само у Србији, и то у време српско-турских ратова. Сва је прилика да је Николај Нотович, по природи свог занимања, привучен пословима турске владе у Србији, боравио управо на овом подручју, или, ако и није, онда је макар имао тесне контакте са српским круговима у Русији. Његово разумевање страдања једног православног (дакле, блиског), словенског народа под окупацијом, могло је несвесно